

Som redan är antytt står Kurt Thomas på klassisk grund. Hans alster äro emellertid långt ifrån några tomma pastischer utan bära alltigenom prägel av levande nutidskonst. Kanske skall mången finna en och annan ackordförbindelse väl djärv och föga harmonierande med vad vi pläga kalla kyrkomusik. Sådana dissonanser uppträda dock aldrig utan att den föreliggande texten motiverar det. Som exempel härpå kan nämnas ett ställe i hymnen på Påskdagen: »Tod, wo ist dein Stachel? Hölle wo ist dein Sieg?», vilka ord förlänats uttryck av skakande allvar. Att texten fått bilda utgångspunkten vid tonsättarens motettkomposition överhuvud är f. ö. ej svårt att se. Denna musik är objektiv men subjektiv på samma gång. Och just häri ligger väl dess stora »raison d'être». Många exempel skulle kunna anföras på tonsättarens förmåga att enkelt och gripande »utlägga» kända bibelord. Jag nöjer mig med ett enda: Botdagsmotettens ord »Schaffe in mir ein reines Herz und gib mir einen neuen gewissen Geist». Vilken stilla ödmjukhet men på samma gång innerlig förtröstan kommer ej här till uttryck i musiken!

Men Kurt Thomas är en man som ställer krav på kyrkokörerna. Visserligen kan man väl säga, att dessa hymner äro lätta i jämförelse med tonsättarens tidigare verk. De tonträffningssvårigheter som de innehålla torde emellertid vara tillräckliga för att även mera tränade körer skola känna, att de fått något att arbeta med. Mätte nu ej detta avskräcka våra körledare från att anskaffa »Kleine geistliche Chormusik». Den som med allvarligt uppsåt söker att tränga in i dessa nya motetter skall förvisso förr eller senare erfaras, att under deras måhända något otillgängliga yta döljer sig en skatt, väl värd att förvärva.

En svensk version av denna samling vore naturligtvis mycket önskvärd ur många synpunkter. Huruvida en sådan är möjlig att åstadkomma utan att hymnerna förlora i värde, är dock en ytterst problematisk fråga. Som förut påvisats är nämligen text och musik på det mest intima sätt förbundna med varandra, bl. a. genom vissa ords särskilda accentuering. Det är ej alls uteslutet utan tvärtom ganska troligt, att detta sammanhang mellan ord och musik vid en översättning finge lov att brytas i någon mån, av rent språkliga skäl. För att ej löpa risk att så bruka våld på hymnerna kan det därför ifrågasättas, huruvida ej dessa böra utföras på tyska språket även hos oss, om också deras bruk därigenom komme att bli mera begränsat. Den svenska översättningen kunde ju därför lämpligen appliceras å textbladen vid sidan av den tyska.

W. A.

Vår Gud är oss väldig borg.¹

Sv. psalmen 124, Vår Gud är oss en väldig borg, intager utan gensägelse främsta rummet bland våra Lutherpsalmer. När psalmen diktats veta vi icke. Olika forskare uppgiva olika tillkomstår.² Troligast är att

¹ Uppsatsen är en omarbetning av ett föredrag, hållet i K. S. V., Lund, sept. 1935.

² Se Burger, E.: Deutsche Kirchenmelodien in Schweden. Kyrkoh. årsskrift, årgång XXXII. Uppsala och Stockholm 1932. Sid. 157.

psalmen skrivits under riksdagen i Speier 1529 som en protest mot den hotande katolska övermakten.³ Den har därför blivit kallad protestantismens Trutz- und Schutzlied. Det äldsta bevarade tryck, som innehåller psalmtexten är Enchiridion geistl. Gesänge und Psalmen 1530.⁴ År 1536 finna vi psalmen i svensk gestalt i Olaus Petri »Swenske Songer eller wijsor». Denna text brukades ända till 1819, då den fick giva vika för Wallins tolkning.⁵

Den svenska texttraditionen är alltså synnerligen enkel att följa. Detsamma kan tyvärr icke sägas om den svenska koraltraditionen. Under det att endast sex år förflyta mellan den tyska och svenska textens första förekomst i tryck, ligger det 110 år mellan Johann Walters sättning och Kalmarhandskriften I. Det första trycket låter vänta på sig ytterligare 57 år. Vi kunna därför icke gå direkt från originalet till den svenska traditionen, utan måste beakta tysk och dansk utveckling under 1500- och 1600-talen.

Luther anses numera på goda grunder vara koralens upphovsman.⁶ Det är felaktigt att anklaga Luther för plagiat eller rent av fränkänna honom författarskapet, därför att hans koral påminner om delar av en romersk mässa, vilket somliga forskare göra gällande.⁷ De gregorianska melodierna bestå ju i själva verket icke av annat än upprepningar av vissa tonsteg (reperkussioner) och omplaceringar av vissa melodiska figurer (vandrande melismer). Luther säger i Deutsche Messe 1526, att evangeliet skall sjungas i femte tonarten, ty Kristus var en vänlig herre. Är det då så märkvärdigt, att man varsnar den ljusa femte tonarten i just den koral, vars text mer än andra talar om mod, hopp och förtröstan? Det är inte bara Luther, som rör sig med s. a. s. ärvda tongångar. Det är en tidsföreteelse. Jag nämner blott Nicolais bekanta koral »Vaker upp! en stämma bjuder» (sv. koralen 3.), vars första period icke är något annat än femte psalmtönens första halvdel. Jag vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på den lydiska melodien till antifonen »Salve Regina». Den har många beröringspunkter både med koral 3 och 124.

Koralen förekommer för första gången i bevarat tryck i Geistliche Lieder aufs neu gebessert zu Wittenberg 1531 (troligen tryckt hos Klug). Av första upplagan, som utkom 1529, finnes intet exemplar bevarat.¹ Doc. Moberg skriver: »Den sannoligt av Luther skapade melodien till Ein feste Burg har av Walter blivit föremål för en flerstämmig behandling 1530», och tillägger »...den äldsta form varunder melodien är bekant.⁸ Cantus firmus överensstämmer fullständigt med Luther-Codex

Friedlander, A. E.: Den kyrkliga diktningen, II. Stockholm 1900. Sid. 17.

Spitta, F.: Das Deutsche Kirchenlied. Sammlung Göschen 602. Berlin — Leipzig 1912. Sid. 31.

³ Se Hellerström, A. O. T.: Liturgik. Uppsala 1932. Sid. 227.

Thuner, O. E.: Dansk Salme-Leksikon. København 1930. Sid. 389.

⁴ Se Allard, F. M.: Från Luther till Bach. Uppsala 1932. Sid. 177.

Jmfr Liedgren, E.: Vox angelica. Uppsala 1917. Sid. 65.

Thuner: Sid. 389.

⁵ Se Liedgren: Sid. 65 ff.

⁶ Se Allard: Sid. 65—66.

⁷ Se Thuner: Sid. 390.

1530.³ Jag räknar Walters avfattning som original, då denne var Luthers förtrogne i musikaliska frågor. Märkligt är emellertid att ingen forskare beaktat rubriken till »Vor Gud han er saa fast en borg» i Thomissøns Psalmbok 1569, då det gällt att datera text och melodi. Rubriken lyder som följer: »Denne Psalme /som trøstelig taler om den hellige Kirckis oc Guds ords beskermelse/ lod salige D. Morten Luther udgaa i sanguise/ Anno Domini 1530. Alle fattige bedrøffuede Christne til trøst oc husualelse. Thi at den tid Keyser Karl den Femte vaar Kronet udi Bononia aff Paffue Clemes den siuffuende/ oc holt samme Aar almindelig Herredag til Augsburg /mest om Religionens sager/ befryctede huér mand sig for en gruelig offueruold oc forfølgelse for Guds ords skyld.» Thomissøn, född 1532, studerade i Wittenberg före 1557. Han borde för den skull ha ganska väl reda på sig. Lägges därtill den omständigheten, att inget bevarat tryck finnes före 1530, så är det möjligt, att Thomissøns uppgift är tillförlitlig.

Vi skola av det följande se, i vilket förhållande den svenska traditionen står till å ena sidan originalet, å andra de tyska och danska utvecklingslinjerna. Koralen finnes, som förut nämnts, icke förrän i Kalmarhandskriften I 1640 (= KI). Därefter förekommer den i Mönsteråshandskriften 1646 (= M), Svensk Psalmbok Ifrån år 1675 (den s. k. Rappehandskriften, = R), Riddarholmshandskriften 1694 (= Ridd.), Koralboken 1697 (= G. K.), Hæffners koralbok 1820 (= H) och Svenska koralboken 1921. — En liten karakteristik av de olika melodivarianterna kan här försvara sin plats. M. överensstämmer ganska väl med originalet. Avfattningen av perioderna 4, 5 och 6 torde bero på skrivfel. För 1600-talets övriga sångböcker gäller följande citat: »Under inflytande från den nya tyska visan, där de monodiska och instrumentala tendenserna komma till skarpare uttryck, utbildades den protestantiska koralen mot 1600-talets slut till en ariaartad visa, som ej sällan i betänkelig grad närmade sig dansstilens menuett- och gavottmelodier. Å andra sidan nådde de isometriska tendenserna strax före 1700 i Briegels Darmstadt-kantionale sin avslutning, i det alla toner utskrevos i samma notvärden.¹ Isometrin behärskar K. I, dansvisetyper R., Ridd. och G. K. Alla sångböckerna hava fri rytm. (Undantag utgör R.). Ett tvärstreck genom linjesystemet utmärker gränsen mellan de musikaliska perioderna. »Svår är frågan om deklamationen: det finns noter, om vilka man ej vet, till vilken stavelse de höra, och tvärtom stavelser, som ej tyckas ha egna noter. I sistnämnda fall måste man uppdelat något notvärde på mer än en stavelse, men frågan gäller ofta, vilken ton som skall repeteras på detta sätt.»² Hæffners koralbok och koralboken 1921 äro så kända, att karakteristik torde vara överflödig. — Koralrytmen följer alltså den allmänna musikaliska utvecklingslinjen.

I meloditraditionen kan man ofta ganska lätt lokalisera de olika avvikelserna från originalet till en tysk eller dansk källa. Dessutom finnas speciellt svenska varianter. Förändringen av tonföljden g a c i period 1

¹ Se Allard: Sid. 177.

² Kyrkomusikens historia. Upsala 1932. Sid. 169.

Luther-
Codex 1630.

1. 2. 3.
4. 5. 6. 7.

Detailed description: This block contains three systems of musical notation. The first system has three staves with measures 1, 2, and 3. The second system has three staves with measures 4, 5, and 6. The third system has three staves with measure 7. The notation includes treble clefs, a key signature of one sharp (F#), and various rhythmic values such as quarter, eighth, and sixteenth notes.

Kalmar I
1640.

1. 2. 3.
4. 5. 6. 7.

Detailed description: This block contains three systems of musical notation. The first system has three staves with measures 1, 2, and 3. The second system has three staves with measures 4, 5, and 6. The third system has three staves with measure 7. The notation includes a bass clef, a key signature of one flat (Bb), and various rhythmic values.

Mönsterås
1646.

1. 2. 3.
4. 5. 6. 7.

Detailed description: This block contains three systems of musical notation. The first system has three staves with measures 1, 2, and 3. The second system has three staves with measures 4, 5, and 6. The third system has three staves with measure 7. The notation includes a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and various rhythmic values.

Rappeh.
1675.

1. 2. 3.
4. 5. 6. 7.

Detailed description: This block contains three systems of musical notation. The first system has three staves with measures 1, 2, and 3. The second system has three staves with measures 4, 5, and 6. The third system has three staves with measure 7. The notation includes a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and various rhythmic values.

4. 5. 6. 7.

Riddar-
holmsh.
1694.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Koralboken
1697.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

Hæffner
1820.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.

till g a h c är av tyskt ursprung. Den »rytmiska» formen, t. ex. R., finnes redan hos Hassler (1564—1612), den utjämnade (se KI) är däremot från Danmark (Mougens Pedersøn, Pratum spirituale 1620). Hæffners avfattning g h c (forts. a g) påträffas redan hos Breitendich 1764 (Danmark). Andra perioden (= period 7) är i melodiskt avseende trogen originalet. Penultiman fiss i period 3 finnes först hos Osiander 1586, men redan på 1540-talet utsättes företecken över notsystemet, t. ex. Agricola. Förkortningen av perioden till c e g (R. c e f g) fiss (Ridd. och KI f) g är speciellt svensk (KI, R., Ridd. och G. K.).¹ Begynnelse-tonen c i period 4 har bortfallit i Ridd. H., som är begynnelseton i period 5, saknas i M. R., Ridd. och G. K. Företeelsen är svensk. Redan år 1569 (Hans Thomissøn) är penultiman g i period 6 utbytt mot f (M. och H.). Kadensslutet a g f f e i övriga sångböcker finnes hos Hassler.

Så ansluter sig den svenska meloditraktionen i våra dagar trots skiftande öden ganska väl till originalet. En jämförelse med Tysklands och i synnerhet Danmarks avfattningar i närvarande tid utfaller ingalunda till vår nackdel. Men i sista hand beror icke koralens värde av om Luther skrivit den eller ej, om varianterna komma från Tyskland eller Danmark, utan på dess förmåga att uppbära texten vid församlingssång. En svensk koralboksupplaga från 1898 slutar sin Lutherbiografi med följande ord: »Visst är emellertid att koralen snart blev allmänt känd och flög som en segerhärold ut bland protestantismens anhängare samt ännu i dag utgör en av den evangeliska kyrkans dyrbaraste klenoder.»

Inga Johnsson.

¹ Se Bergh, R.: Musikens historia intill Beethoven. Stockholm 1926. Sid. 53.
Jmfr Gurlitt, W.: Johannes Walter und die Musik der Reformationszeit. Luther-jahrbuch XV. München 1933. Sid. 51. Luther-Codex 1545.

² Se Moberg: Sid. 212.

² Se Moberg. Sid. 428.

¹ Burger skriver (sid. 158), att periodbörjan c c g finnes hos König 1738, »woraus wir schliessen können, dass sie nicht zuerst bei König auftritt, sondern in 17. Jahrh. in Deutschland gebräuchlich war, und von da nach Schweden kam.» — En sättning av S. Scheidt 1650 är emellertid ännu trogen originalet, under det att varianten finnes redan 1640 i K. I. i Sverige. Pratum Spirituale 1620 börjar c c e g.

På koraldagar i Helsingfors.

I Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland äga finlands-svenskarna sin motsvarighet till vår Diakonistyrelse. Men också det frivilliga kyrkomusikaliska arbetet är inorganiserat i detta Förbundet. För arbetets bedrivande har inom Förbundet tillsatts ett »Finlands svenska kyrkosångsutskott» som tar initiativ till kurser och högtider.

Genom detta kyrkosångsutskott hade de första koraldagarna anordnats i Helsingfors 8—10 oktober i år. Dagarna hade vunnit en god anslutning. Icke mindre än ett 70-tal deltagare voro upptagna på medlemsföreteckningen och ett 40-tal församlingar voro representerade. Då man be-